

УДК 347.9

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ З ПОСАДИ ЗА ЙОГО ЗАЯВОЮ ПРО ВІДСТАВКУ

Материнко М.О., суддя
Октябрський районний суд міста Полтави

Стаття присвячена аналізу адміністративно-правового регулювання порядку та правових наслідків звільнення судді з посади за його заявою про відставку.

Ключові слова: звільнення судді, заява про відставку, Вища рада правосуддя, звання судді, гарантії незалежності суддів.

Статья посвящена анализу административно-правового регулирования порядка и правовых последствий освобождения судьи от должности по его заявлению об отставке.

Ключевые слова: освобождение судьи, заявление об отставке, Высший совет правосудия, звание судьи, гарантии независимости судей.

Materinko M.O. LEGAL REGULATION FOR THE EXCLUSION OF A JUDGE FROM THE SITUATION FOR ITS STATEMENT OF RESPONSES

The article is devoted to the analysis of the administrative and legal regulation of the order and legal consequences of dismissal of a judge from office in his application for resignation.

Key words: dismissal of a judge, application for resignation, High Council of Justice, rank of judge, guarantees of independence of judges.

Постановка проблеми. Одне з першочергових значень для забезпечення дотримання основоположних принципів законності й ефективності судової діяльності є формування високопрофесійного суддівського корпусу, в основу якого покладено адміністративно-правовий механізм призначення на посади та звільнення з посади суддів. Разом із тим сьогодні існує потреба більшого гарантування незалежності й незмінюваності суддів, що виявляє недосконалість чинного порядку припинення повноважень судді в Україні, особливо в процесі впровадження судово-правової реформи. З огляду на це, в контексті масового звільнення суддів, що спостерігається протягом останніх років, і саме з підстав подання заяв про відставку, вбачаються актуальними дослідження питання адміністративно-правового регулювання механізму звільнення судді з посади саме за даною підставою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відмітити, що аспекти набуття статусу судді та припинення повноважень судді вже розглядалися такими вченими, як В.С. Єгорова, В.М. Кампо, А.М. Марцинкевич, Л.М. Москвич, О.К. Намясенко, С.Ю. Обрусна, С.В. Прилуцький, Л.В. Скомороха, та інші. Разом із тим дослідження зазначених науковців здебільшого розкривають лише загальні засади звільнення з посади судді поза комплексною характеристикою адміністративно-правового регулювання звільнення судді посади за його заявою про відставку, що натеper має враховувати останні реорганізаційні зміни у сфері судоустрою.

Постановка завдання. Метою статті є теоретико-правовий аналіз адміністративно-правового регулювання підстав, порядку та правових наслідків звільнення судді з посади за його заявою про відставку, а також обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення механізму звільнення судді з посади за вказаною підставою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи в сукупності класифікації правових підстав і порядку звільнення судді з посади відповідно до конституційних змін в умовах судово-правової реформи в Україні, а також визначення пріоритетних напрямів удосконалення правової регламентації підстав звільнення судді в Україні, варто зазначити, що міжнародні стандарти щодо незалежності судової системи забезпечують суддям гарантований термін повноважень до обов'язкового виходу на пенсію. Принцип незмінюваності суддів як логічний наслідок незалежності суддів обґрунтовано також у Висновку ОБСЄ/БДПЛ щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Європейського суду з прав людини [1].

Тут варто наголосити, що судова реформа повинна проводитися з обов'язковим дотриманням конституційних засад, передусім незалежності судової влади в Україні та незалежності кожного судді як носія судової влади, а також з обов'язковим дотриманням принципу рівномірності й пропорційності, однакових підходів до порядку реформування органів та установ, залучених до процесу реформування. Із цього приводу Гельсінська спілка з прав людини (Польща) наголошує, що влада законодавця, який проводить конституційну реформу правосуддя, є обмеженою. Реорганізація судової системи не повинна справляти негативний вплив на суддів, які обіймають посади, і не може слугувати інструментом усунення конкретного судді з посади [2].

У цьому контексті варто погодитись з О.В. Гончаренко, який слушно зазначає: «Процедура звільнення судді з посади має характер конституційної процедури» [3, с. 22].

Саме дотримання такої конституційної процедури забезпечить установлення об'єктивних і прозорих підстав припинення повноважень судді, її достатнє адміністративно-правове забезпечення створить умови

для належного виконання суддями своїх професійних обов'язків.

Підстави звільнення з посади судді закріплюються на конституційному рівні ч. 6 ст. 126 Конституції України [4] і визначають найбільш суттєві об'єктивні та суб'єктивні обставини, настання яких несумісне з подальшим виконанням суддівських повноважень. Так, підставами для звільнення судді є такі: 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я; 2) порушення суддею вимог щодо несумісності; 3) учинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; 5) незгода на переведення до іншого суду в разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду; 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Ці підстави відображено й деталізовано в розділі VII «Звільнення судді з посади та припинення його повноважень» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5].

Остаточне ж установлення всіх обставин і прийняття рішення стосовно звільнення судді покладено законом на спеціальний конституційний державний орган – Вищу раду правосуддя, яка, відповідно до ст. ст. 55, 56 Закону України «Про вищу раду правосуддя», розглядає процедуру звільнення суддів за загальними й особливими обставинами [6].

Досліджуючи порядок і правові наслідки звільнення судді з посади за його заявою про відставку, необхідно зазначити, що останній відбувається за загальною не уже складної правової процедури на підставі особистої заяви судді або відповідного рішення суду. Звільнення судді у зв'язку з поданням ним заяви про відставку (п. 4 ч. 6 ст. 126 Конституції України) відбувається лише за наявності двох взаємопов'язаних обов'язкових умов: наявності в судді відповідного стажу роботи, який визначено в ст. 137 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»; поданням суддею заяви.

Тут варто зазначити, що важливою гарантією законного звільнення судді, тобто дотримання основного принципу незалежності судді під час реалізації його права на відставку, є обов'язкове попереднє з'ясування Вищою радою правосуддя під час розгляду заяви судді про звільнення з посади його дійсного волевиявлення та відсутності стороннього впливу на нього або примусу, адже така необхідність передбачена на законодавчому рівні лише для заяви судді в разі звільнення за власним бажанням (ч. 2 ст. 55 Закону України «Про вищу раду правосуддя»). Проте переконані, така перевірка Вищою радою правосуддя має проводитись і під час розгляду нею заяви про відставку судді, подання якої так само могло відбуватись під тиском і не відповідати дійсному волевиявленню судді. Відзначимо, що розгляд цього питання включає в себе з'ясування дійсного волевиявлення судді, який подав заяву про відставку, з метою перевірки відсутності стороннього

впливу на суддю або примусу, здійснюється відповідно до п. 15.5 глави 15 Регламенту Вищої ради правосуддя [7], що водночас не відповідає вищевказаним законодавчим положенням.

Про зазначені положення йдеться також у Рішенні Конституційного Суду України від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013 у справі щодо відповідності Конституції України статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу 4 пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону. Зокрема, Суд зазначив, що аналіз розділу VIII Конституції України та Закону дає підстави для висновку, що відставка судді є особливою формою звільнення його з посади за власним бажанням та зумовлена наявністю в особи відповідного стажу роботи на посаді судді [8].

Тобто за наявності відповідного стажу заява про відставку подається суддею до Вищої ради правосуддя, яка протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви ухвалює рішення про звільнення судді з посади (ч. 3 ст. 116 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Заява про відставку, заява про звільнення з посади за власним бажанням подається суддею до Вищої ради правосуддя, яка протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви ухвалює рішення про звільнення судді з посади (ч. 3 ст. 116 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Отже, Вища рада правосуддя за наявності в судді відповідного стажу роботи повноважна перевіряти лише справжність волевиявлення судді. Відмовити в задоволенні заяви про відставку з інших підстав Вища рада правосуддя не має права.

Однак Вища рада правосуддя має право зупинити розгляд питання про звільнення судді з посади з підстав, визначених п. п. 1 і 4 ч. 6 ст. 126 Конституції України, на час розгляду скарги або заяви, наслідком якої може бути звільнення судді з посади з підстав, визначених п. п. 2, 3, 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України (ч. 3 ст. 55 Закону України «Про вищу раду правосуддя»).

Такий підхід законодавця до вирішення зазначеного питання зумовлено, зокрема, й тим, що право судді на вихід у відставку є однією з гарантій незалежності суддів, яку передбачено в п. 11 ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Про саме такий підхід ішлося й у Рішенні Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці). У цьому Рішенні зазначено, що визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід'ємним елементом їхнього статусу, поширюються на всіх суддів України та є необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. Такими гарантіями є надання суддям за рахунок держави матеріального забезпечення та надання їм у майбутньому статусу судді у відставці [9]. Також у Рішен-

ні № 3-рп/2013 Конституційний Суд України зазначив, що визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід'ємним елементом їхнього статусу, поширюються на всіх суддів України та є необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом; такими гарантіями є надання їм за рахунок держави матеріального забезпечення (суддівська винагорода, пенсія, щомісячне довічне грошове утримання тощо) та надання їм у майбутньому статусу судді у відставці; право судді у відставці на пенсійне або щомісячне довічне грошове утримання є гарантією належного здійснення правосуддя й незалежності працюючих суддів і дає підстави висувати до суддів високі вимоги, зберігати довіру до їхньої компетентності й неупередженості; щомісячне довічне грошове утримання судді спрямоване на забезпечення гідного його статусу життєвого рівня, оскільки суддя обмежений у праві заробляти додаткові матеріальні блага, зокрема обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу; конституційний принцип незалежності суддів означає в тому числі конституційно обумовлений імператив охорони матеріального забезпечення суддів від його скасування чи зниження досягнутого рівня без відповідної компенсації як гарантію недопущення впливу або втручання в здійснення правосуддя.

Отже, у Рішенні № 3-рп/2013 йдеться про те, що конституційний статус судді передбачає достатнє матеріальне забезпечення судді як під час здійснення ним своїх повноважень (суддівська винагорода), так і в майбутньому – у зв'язку з досягненням пенсійного віку (пенсія) чи внаслідок припинення повноважень і набуття статусу судді у відставці (щомісячне довічне грошове утримання). Статус судді та його елементи, зокрема матеріальне забезпечення судді після припинення його повноважень, є не особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів і надається для гарантування верховенства права й в інтересах осіб, які звертаються до суду та очікують неупередженого правосуддя.

Вищевказані гарантії незалежності й добровільності реалізації права судді на вихід у відставку та правові наслідки такої підстави звільнення передбачено також у низці міжнародних документів, зокрема у ст. 13 Загальної (Універсальної) хартії судді, ухваленій 17 листопада 1999 року Центральною радою Міжнародної асоціації суддів у Тайпеї (Тайвань), у ст. ст. 6, 7 Європейської хартії [10].

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищевикладене, варто констатувати той факт, що прийняття змін до Конституції України й оновлення законодавства, яке відбулось у 2016 році, значною мірою вдосконалюють процедуру формування високопрофесійного суддівського корпусу, є однією з основних гарантій незалежності та незмінюваності суддів. Однак ще існує багато нагальних проблем у судовій системі України, зокрема в частині правової процедури звільнення судді на підставі його особистої заяви, серед яких – з'ясування дійсного волевиявлення та відсутності стороннього впливу на нього або примусу. Не можна стверджувати, що сьогодні практика звільнення суддів у відставку є чітко виробленою й однозначною. Як теорія, так і практика механізму звільнення суддів у відставку потребують серйозного осмислення, запровадження нових підходів з метою підвищення його ефективності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Документи Ради Європи. Основні принципи незалежності судових органів. Київ: Укр. центр правн. студій, 1999.
2. Висновок Верховного Суду України на проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (від 30 травня 2016 року реєстр. № 4734). URL: http://kmoas.gov.ua/sites/default/files/visnovok_4734_red.pdf.
3. Гончаренко О.В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина друга). Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 2. С. 19–33.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами і доповненнями).
5. Про судоустрій і статус суддів: України Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545 (зі змінами і доповненнями).
6. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 7. Ст. 50 (зі змінами і доповненнями).
7. Регламент Вищої ради правосуддя. Затверджений Рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17 (зі змінами). URL: http://www.vru.gov.ua/legislative_acts/28.
8. Рішення Конституційного Суду України від 19 листопада 2013 року № 10-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-13>.
9. Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-13>.
10. Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. Київ: Поліграф-Експрес, 2008. 184 с.